

ОПОСЕРЕДКОВАНА КОМУНІКАЦІЯ В СІМ'Ї ЯК ФОКУС ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

MEDIATED FAMILY COMMUNICATION AS A FOCUS OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH

У статті розглядається трансформація сімейної комунікації, що сталася в сучасному світі та в Україні під впливом стрімкого технологічного розвитку та безпрецедентних соціально-психологічних змін. Зокрема початок повномасштабного вторгнення призвів до роз'єднання мільйонів українських родин, що спричинило перехід сімейної комунікації від прямої та безпосередньої до переважно технологічно опосередкованої.

Проведено аналіз соціально-психологічних теорій комунікації, зокрема опосередкованої, інтернет-комунікації та комп'ютерно-опосередкованої комунікації (КОК), а також пов'язаних з ними феноменів у контексті сімейного спілкування. Представлено детальну класифікацію та узагальнення існуючих теорій опосередкованої комунікації, а також аналіз сім'ї як системи.

Підкреслено, що в умовах розділених сімей фізична відстань загострює емоційні та рольові зсуви.

Визначено, що сімейне спілкування в умовах роз'єднання виходить за рамки простого обміну інформацією, функціонує як інструмент підтримки взаємного відчуття «ми». Створення гнучких меж, вироблення ритуалів для збереження гомеостазу та встановлення прозорих правил взаємодії дозволяє родинам розглядати відстань не як розрив, а як простір для розвитку нових форм близькості та взаємодопомоги.

Зроблено висновок, що використання певних технологій та засобів опосередкованої комунікації може позитивно впливати на сімейну динаміку, сприяючи створенню спільних реалій та поглибленню відчуття сімейних норм, цінностей і близькості, особливо для розділених сімей.

Перспективи подальших досліджень автора зосереджені на емпіричному вивченні сімейної динаміки в умовах опосередкованої комунікації та розробці способів впливу на неї. Це включає аналіз того, як конкретні типи технологій впливають на різні аспекти сімейної згуртованості та адаптації в умовах тривалого роз'єднання, а також визначення ефективних стратегій психологічної підтримки.

Ключові слова: комунікація, сім'я, сімейна система, пряма комунікація, опосередкована комунікація, інтернет-комунікація, комп'ютерно-опосередкована комунікація, близькість, згуртованість, гомеостаз.

This article examines the transformation of family communication in the contemporary world and in Ukraine under the impact of rapid technological advancement and unprecedented socio-psychological changes. In particular, the onset of the full-scale invasion precipitated the separation of millions of Ukrainian families, shifting family interaction from direct, face-to-face exchange to predominantly technology-mediated modalities. An analysis is conducted of socio-psychological theories of communication—specifically mediated communication, Internet communication, and computer-mediated communication (CMC)—and related phenomena within the context of familial interaction. A detailed classification and synthesis of prevailing mediated-communication theories are presented, alongside a systemic examination of the family as an open, dynamic unit.

It is emphasized that, under conditions of family separation, physical distance intensifies emotional and role-based shifts. Family interaction in such contexts transcends mere information exchange, functioning as a mechanism for preserving a shared sense of “we.” By establishing flexible boundaries, instituting rituals that uphold homeostasis, and codifying transparent interactional norms, separated families can reconceptualize distance not as a rupture but as a space for cultivating new forms of closeness and mutual support.

The article concludes that the strategic deployment of specific technologies and mediating tools can positively influence family dynamics by fostering the construction of shared realities and deepening perceptions of family norms, values, and intimacy—especially in families experiencing prolonged separation.

Future research directions proposed by the author focus on the empirical investigation of family dynamics in mediated-communication contexts and the development of targeted interventions. This includes analyzing how particular technological modalities affect various dimensions of family cohesion and adaptation during extended separations, as well as identifying effective strategies for psychological support.

Key words: communication; family; family system; direct communication; mediated communication; Internet communication; computer-mediated communication; intimacy; cohesion; homeostasis.

УДК 159.9:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.34>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Дембицька Н.М.

доктор психологічних наук, доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Сокотун Р.Л.

здобувач вищої освіти, психотерапевт
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вступ. Сучасний світ характеризується стрімким технологічним розвитком. Змін зазнають різні галузі та сфери, і комунікативна сфера людства не виключення. Але, якщо раніше опосередкована комунікація була засобом розвитку та підтримки стосунків між людьми, наразі вона є питанням виживання українських сімей як окремого соціально-психологічного простору зі своїми особливостями та феноменами. Пандемія, що охопила світ у 2020 році, а згодом повномасштабне втор-

гнення росії в Україну, що розпочалося у лютому 2022 року, стали каталізаторами безпрецедентних соціально-психологічних змін в ньому.

Кардинальної трансформації зазнав ландшафт міжособистісних стосунків, зокрема в межах сімейної та міжсімейної комунікації. Мільйони українських родин стали роз'єднаними: жінки з дітьми подалися до вимушеної міграції та до внутрішнього переселення, а чоловіки, батьки та інші дорослі члени сімей стали на захист країни, долучившись

до Сил Оборони України. Також набули масштабності освітня та трудова міграція. Це підтверджують різноманітні соціологічні дослідження. Тобто трансформації набула сама форма сімейної комунікації, що в більшості сімей із прямої (безпосередньої) перетворилась на опосередковану різними технологічними засобами (телефонами, комп'ютерами).

Для розділених сімей цифрові канали стали своєрідною «пуповиною», що дозволяє зберігати відчуття єдності, долати психологічні наслідки розлуки та адаптуватися до нової, часто невизначеної, реальності. Саме тому психологічні дослідження змісту, перспектив, обмежень та ефектів опосередкованої комунікації в сім'ї та між сім'ями на сучасному етапі розвитку української психологічної науки набувають надзвичайної актуальності та суспільної значущості.

Розуміння того, як технології допомагають або ускладнюють підтримку зв'язку, обмін емоціями, спільне прийняття рішень, вирішення повсякденних питань та формування ідентичності в умовах вимушеного роз'єднання, є критично важливим для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки та адаптації для українських родин.

Завданням наших подальших теоретичних та емпіричних досліджень буде вивчення сімейної динаміки в умовах опосередкованої комунікації та способів впливу на неї. Але ця стаття буде присвячена дослідженню соціально-психологічних теорій комунікації, зокрема опосередкованої, інтернет-комунікації та комп'ютерно-опосередкованої комунікації (КОК) та феноменам, з ними пов'язаними в контексті сімейного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Із соціально-психологічної точки зору, комунікація – це процес обміну інформацією між індивідами, що передбачає встановлення, підтримання й регулювання соціальних відносин засобами вербальної та невербальної взаємодії [4]. Окремим питанням психологічних досліджень є комунікація в сім'ї.

З точки зору системного підходу вивчення складних механізмів взаємодії в сім'ї визначається через чотири компоненти комунікації: особистісний, когнітивний, афективний і конативний. Особистісний компонент обумовлюється наявністю у партнерів з комунікації гармонійних або дисгармонійних рис характеру, когнітивний – компетентністю у питаннях комунікації, рівнем культури спілкування і знань про способи вирішення конфліктних ситуацій. Афективний компонент визначається здатністю партнерів комунікації до адекватної емоційної реакції, конативний – до вибору адекватного або неадекватного способу поведінки в різних ситуаціях [1]. Питання в тому, як кожний з цих компонентів реалізується в рамках опосередкованої комунікації у сім'ях і як підтримувати повноцінне спілкування в умовах розділеної родини.

Перед тим, як проаналізувати те, як психологічні дослідження відповідають на це питання, ми представимо короткий опис існуючих теорій опосередкованої (зокрема, віртуальним простором, інтернетом, телефоном чи комп'ютером) комунікації. Вітчизняна дослідниця О. Немеш [3] класифікувала ці теорії, а нашим завданням було їх узагальнення. Результати представлені у таблиці нижче.

Таблиця 1

Основні теорії опосередкованої комунікації

Назва теорії	Зміст теорії	Ефекти, що описуються
1	2	3
I. Теорії відфільтрованих сигналів (Cues-Filtered-Out)	Виходять з того, що комп'ютерно-опосередкована комунікація (КОК), обмежуючи невербальні сигнали, ускладнює виконання соціальних функцій і веде до безособистісної комунікації.	Ускладнення соціальних функцій, безособистісна комунікація.
Теорія соціальної присутності (Social Presence Theory) (Дж. Шорт, М. Вільямс та ін.)	Медіа відрізняються здатністю передавати невербальні сигнали. Чим менше каналів підтримує медіа (текст, голос, відео), тим менше відчуття «присутності», емоційної теплоти та залученості воно створює. Пізніші роботи розрізняють телеприсутність, співприсутність та соціальну присутність, що дозволяє по-новому поглянути на сучасні, багатші форми КОК.	Менше соціоемоційного наповнення в ранніх формах КОК. Сучасні форми КОК (з фото, відео, аватарами) дозволяють покращити відчуття присутності.
Теорія медіа-багатства (Media Richness Theory)	Оцінює канали за їх «багатством» – здатністю передавати множинні сигнали, забезпечувати швидкий зворотний зв'язок та передавати нюанси. Відеодзвінок є «багатшим» каналом, ніж текстове повідомлення.	Канали з меншим «багатством» (наприклад, текстові повідомлення) можуть обмежувати передачу нюансів та швидкий зворотний зв'язок.
II. Адаптивні теорії (Adaptive Theories)	Фокусуються на тому, як користувачі активно пристосовуються до обмежень комунікаційного середовища.	Користувачі адаптуються до обмежень КОК та компенсують їх.

1	2	3
Теорія соціальної інформаційної обробки (Social Information Processing – SIP) Дж. Вальтера.	Люди мотивовані формувати стосунки незалежно від каналу комунікації. За відсутності невербальних сигналів, комуніканти адаптуються, вкладаючи соціоемоційну інформацію у вербальні повідомлення (стиль мовлення, вибір слів, емодзі) та темпоральні характеристики (швидкість відповіді).	Формування стосунків онлайн, де соціоемоційна інформація передається вербально та через темпоральні характеристики. Потреба у більшій кількості часу для розвитку близьких стосунків.
Теорія електронної спорідненості (Electronic Propinquity Theory) Ф. Корзені	Фокусується на психологічній близькості, що переживається співрозмовниками.	Рівень психологічної близькості в онлайн-комунікації залежить від характеристик каналу, зворотного зв'язку, навичок та складності завдань.
Теорія медіа-синхронності (Media Synchronicity Theory) Дж. Деніса та А. де Сан	Фокусується на тому, як можливості медіа (такі як негайність зворотного зв'язку, паралелізм, різноманітність символів, можливість репетирування та повторної обробки) відповідають вимогам комунікаційного завдання.	Вибір медіа для віддаленої комунікації залежить від типу завдання: синхронні медіа для швидкого вирішення проблем; асинхронні для обміркованих відповідей.
Надособистісна модель КОК (Hyperpersonal Model) Дж. Вальтера	Пояснює, чому онлайн-стосунки іноді можуть ставати більш близькими та ідеалізованими, ніж стосунки в реальному житті,	Створення оптимізованої самопрезентації, ідеалізація співрозмовника, можливість ретельного обдумування повідомлень, цикл позитивного підкріплення, що призводить до гіперперсональних стосунків.

На цьому етапі викладення результатів нашого теоретичного обриса, ми проаналізуємо три найбільш перспективні для дослідження опосередкованої комунікації в сім'ї теорії та їх основний зміст. Першою з них, на наш погляд, може бути теорія соціальної інформаційної обробки (Social Information Processing – SIP) Джозефа Вальтера [11; 12]. Вона пояснює, як люди розвивають стосунки онлайн, навіть за відсутності невербальних сигналів. Для сімей, які спілкуються дистанційно, це критично важливо, адже вони мусять підтримувати емоційний зв'язок і вирішувати конфлікти без фізичної присутності.

Так, Д. Уолтер в результаті проведених емпіричних досліджень виявив, що хоча онлайн-спілкування може займати більше часу для досягнення того ж рівня близькості, що й офлайн-спілкування, люди успішно компенсують відсутність невербальних сигналів через вербальні засоби (наприклад, використання емодзі, детальні описи емоцій, звернення до спільних спогадів) та темпоральні аспекти (наприклад, швидкість відповіді, частіша комунікація) [11]. В контексті сімейної комунікації це означає, що віддалене спілкування може бути ефективним для підтримки близькості, але вимагатиме усвідомлених зусиль та часу.

Інші дослідження показали, що люди стають більш експресивними у вербальному спілкуванні онлайн, щоб передати емоції, які зазвичай виражаються невербально. Це включає використання смайлів, гіфок, каламбурів та інших текстових засобів для посилення емоційного забарвлення [9]. Для розділених сімей, які спілкуються виключно віддалено, цей ефект може стати засобом підтримки прив'язаності та взаєморозуміння.

Другою з теорій, що здаються нам перспективними для визначення змісту та ефектів віддаленого спілкування у сім'ї – це модель є розширенням SIP, також обґрунтована Д. Уолтером, яка пояснює феномен, коли онлайн-стосунки можуть стати навіть більш інтимними та ідеалізованими, ніж їхні офлайн-аналоги. Емпіричні дослідження неодноразово демонстрували, що в асинхронних формах КОК учасники мають більше часу для самопрезентації, що дозволяє їм створювати оптимізовані образи. Отримувачі, зі свого боку, заповнюють відсутні сигнали позитивними атрибутами, що призводить до ідеалізації. У контексті комунікації розділеної сім'ї це може означати, що дистанційне спілкування може посилювати позитивні враження одне про одного, особливо якщо зустрічі є рідкісними.

Крім того, за результатами низки емпіричних досліджень, до швидкого розвитку інтимності та близькості можуть призводити ефекти гіперперсональності. Це пов'язано з тим, що учасники можуть контролювати обмін інформацією, ділячись більш особистими відомостями, що сприяє розвитку та підтримці довіри.

Теорія медіа-синхронності (Media Synchronicity Theory) Алана ДеСана та Дж. Деніса також є важливою для розуміння того, як сімейні групи обирають різні канали комунікації для виконання різних завдань [3]. Вона фокусується на відповідності можливостей медіа вимогам комунікаційного завдання. Наприклад, для швидкого вирішення невідкладних сімейних питань може бути обраний відеодзвінок, тоді як для обміну фотографіями – месенджер.

Дослідження підтверджують, що ефективність комунікації підвищується, коли синхронність медіа відповідає потребам завдання. В контексті вивчення змісту та ефектів опосередкованої комунікації у розділених родинах, це означає, що для підтримки зв'язку та вирішення повсякденних питань можуть використовуватися асинхронні канали (текстові повідомлення), тоді як для серйозних розмов, спільних рішень або підтримки емоційного зв'язку краще підходять синхронні (відеодзвінки).

Таким чином, ми визначили, що опосередкована комунікація це одна з форм комунікації. М. Каракер визначає, як використання технологій для комунікації може допомогти сім'ям «подолати просторові обмеження та забезпечити оновлення ідентичності й культури» [6]. Ми вважаємо, що вона може мати як негативні, так і позитивні ефекти в контексті комунікації в розділених сім'ях.

Для більш глибокого розуміння впливу будь-якого чинника на сім'ю, її необхідно розглядати як цілісну систему. Теорія сімейних систем, розроблена М. Боуеном та іншими дослідниками, пропонує ключові принципи для такого аналізу. Перший з них – це цілісність та взаємозалежність: сім'я – це більше, ніж сума її членів. Зміна в одному елементі системи (наприклад, поведінці чи емоційному стані одного з членів) неминуче впливає на всі інші елементи та на систему в цілому. Якщо один із батьків їде на заробітки, це змінює ролі, обов'язки та емоційний клімат для всіх, хто залишився.

Другий з цих принципів – межі (Boundaries): у уявні кордони, що визначають, хто входить до системи та її підсистем (наприклад, подружньої, батьківської). Межі можуть бути жорсткими, дифузними (розмитими) або гнучкими. Віддалена комунікація може як зміцнювати межі (наприклад, створюючи «віртуальну» подружню підсистему), так і розмивати їх (коли родичі з-за кордону надмірно втручаються у повсякденні справи).

Третій з провідних принципів аналізу сімейних систем – це явище гомеостазу: будь-яка система прагне до стабільності та збереження звичних патернів функціонування. Сім'ї виробляють ритуали та правила, щоб підтримувати рівновагу. Віддалена комунікація може стати інструментом для підтримки гомеостазу (наприклад, щоденні відеодзвінки для збереження відчуття присутності), але водночас може бути і джерелом стресу, що порушує цю рівновагу.

Емпіричні дослідження в рамках системного підходу показують, що такі параметри, як сімейна згуртованість (емоційний зв'язок) та адаптивність (здатність змінювати правила та ролі у відповідь на стрес), є ключовими предикторами благополуччя сім'ї. Наприклад, дослідження сімей військових, які переживають тривалі розлуки, демонструють, що сім'ї з високою адаптивністю легше перебудовують свою структуру та успішніше справляються зі стресом відсутності одного з членів [7].

Сім'я як окрема одиниця має свої власні характеристики, структуру, сильні та слабкі сторони. Система є динамічною та транзакційною, обмінюється інформацією (вербальною, невербальною) і через цей обмін впливає на інших членів сімейної системи або (та) на сім'ю в цілому. Як відкрита система, сім'я здатна набувати нового досвіду, рости та змінюватися. Сім'ї також значною мірою залежать від ширших систем, частиною яких вони є. Змінюючись під цим впливом, вони впливають на інших членів сім'ї через свою взаємодію.

У контексті розділених сімей цілісність і взаємозалежність системи особливо загострюються: фізична відстань породжує нові емоційні та рольові зсуви. Наприклад, коли жінка з дітьми виїжджає за кордон, вона часто бере на себе функції «одного батька» й адаптує звичні обов'язки. Водночас залишені на батьківщині родичі (старші діти, літні батьки) можуть брати на себе частину домашніх завдань або виступати емоційною опорою для матері. Цей перерозподіл ролей створює нові підсистеми (наприклад, «материнсько-дитяча» за кордоном і «дитячо-бабусина» вдома), між якими формується складна мережа обміну інформацією й емоціями.

Межі в розділених сім'ях стають одночасно гнучкішими й водночас тендітнішими. З одного боку, відеозв'язок, месенджери та соціальні мережі створюють «віртуальні кордони», що дозволяють підтримувати відчуття єдності (щоденні відеодзвінки – як своєрідний ритуал, що відновлює контакт). З іншого – дифузні втручання: родичі, які залишилися удома, можуть контактувати з дитиною без участі матері, що підриває відчуття приватності та авторитету двох батьків як спільної «подружньої підсистеми».

Гомеостаз у таких сім'ях здобуває форму динамічного балансу між «підтриманням стабільності» (регулярні дзвінки та обмін новинами, налагоджені рутинні зв'язки з місцевою громадою чи школою) та «проактивною адаптацією» (зміна правил, щоб врахувати часові пояси, графіки роботи, сезони життя дитини). У родинах військового ритуалами може стати спільне читання книг вголос під час відеодзвінків або обмін аудіоповідомленнями наприкінці кожного дня. Водночас відсутність одного з батьків може призводити до «ритуальних збоїв» – наприклад, пропуск спільного перегляду фільмів вечорами, що потребує постійного відновлення нових форматів спільної діяльності.

Ключовим ресурсом розділених сімей виступають адаптивність і згуртованість. Дослідження показують, що родини, які задокументували чіткі «комунікаційні правила» (коли, як часто і через які канали підтримувати зв'язок), легше долають кризові моменти розлуки (патерсон). Такі правила можуть включати погоджені часи відеодзвінків, резервні канали зв'язку на випадок екстрених ситуацій та почергове планування домашніх завдань удома й за кордоном. Емоційна згуртованість підтримується через прості, але важливі ритуали:

від спільного перегляду фотоальбомів онлайн до відзначення сімейних свят із передачею подарунків поштою.

Насамкінець, роль сімейного спілкування у розділених сім'ях полягає не лише в обміні інформацією, а й у підтримці взаємного відчуття «ми» попри кілометрові простори. Створюючи структуру гнучких меж, виробляючи ритуали для збереження гомеостазу та встановлюючи прозорі правила взаємодії, такі родини вчаться бачити відстань не як розрив, а як простір для розвитку нових форм близькості й взаємодопомоги.

Так, дослідження Л. Падільї-Вокер та її співавторів [8], присвячені типам технологій, що використовуються сім'ями (зокрема, батьками та їхніми дітьми-підлітками), та ті, що тісно пов'язані з відчуттям єдності, згуртованості в сім'ях. Дослідниками визначено, наприклад, що мобільні телефони, відеоігри та спільний перегляд медіа показали найбільш значний та позитивний зв'язок із сімейною згуртованістю, на відміну від електронної пошти чи соціальних мереж.

Сімейне спілкування – це процес, за допомогою якого реалізуються сімейні взаємодії та згуртованість. Спілкування та передача інформації за допомогою вербальних та невербальних дій – це частина повсякденного життя сімей.

Комунікація є «кров'ю» сімейної системи. Це процес, через який члени сім'ї створюють, підтримують та змінюють свої стосунки. Сімейна комунікація має низку функцій, таких, як: інструментальна (обмін інформацією для вирішення повсякденних завдань); афективна (передача емоцій, підтримки, любові, турботи) та соціалізаційна (трансляція цінностей, норм, правил поведінки).

Ми вважаємо, але це потребує емпіричних досліджень, що використання певних пристроїв та засобів опосередкованої комунікації при певних умовах може позитивно впливати на сімейну динаміку через ті значення та сенси, які члени сім'ї надають своїм взаємодіям, через створення спільних реалій. У свою чергу, ці спільні реалії поглиблюють відчуття сімейних норм, цінностей та близькості. І особливо це твердження стосується розділених сімей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сімейне спілкування в умовах роз'єднання виходить за рамки простого обміну інформацією, функціонує як інструмент підтримки взаємного відчуття «ми». Створення гнучких меж, вироблення ритуалів для збереження гомеостазу та встановлення прозорих правил взаємодії дозволяє родинам розглядати відстань не як розрив, а як простір для розвитку нових форм близькості та взаємодопомоги. Використання певних технологій та засобів опосередкованої комунікації може позитивно впливати на сімейну динаміку, сприяючи

створенню спільних реалій та поглибленню відчуття сімейних норм, цінностей і близькості, особливо для розділених сімей.

Перспективи подальших досліджень автора зосереджені на емпіричному вивченні сімейної динаміки в умовах опосередкованої комунікації та розробці способів впливу на неї. Це включає аналіз того, як конкретні типи технологій впливають на різні аспекти сімейної згуртованості та адаптації в умовах тривалого роз'єднання, а також визначення ефективних стратегій психологічної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кошонько Г. А. Особливості міжособистісної комунікації в сім'ї. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки.* 2012. № 65. С. 195–199.
2. Немеш О. М. *Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: Монографія.* Київ в: Слово. 2017. 391 с.
3. Немеш О. М. Психологічні основи інтернет-комунікації. *Актуальні проблеми психології.* 2014. Т.5. Вип. 14. С. 138–146.
4. Павленко Т. В. Основні психологічні підходи визначення поняття «комунікація». *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка.* 2016. Том. IX, Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. Вип. 9. С. 368–376.
5. Dennis A. R., Fuller R. M., Valacich J. S. Media, tasks, and communication processes: A theory of media synchronicity. *MIS Quarterly.* 2008. №32(3), P. 575–600. DOI: <https://doi.org/10.2307/25148857>
6. Karraker M. Global families in a digital age. In C. Breuss (Ed.), *Families in a digital world.* Peter Lang. 2015. P. 55–75.
7. Patterson J. M. Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family.* 2002. №64(2), 307–320. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x
8. Padilla-Walker L.M., Coyne S.M., Fraser A.M. Getting a high-speed family connection: Associations between family media use and family connection. *Family Relations.* 2013. № 61(3). P. 426–440.
9. Syahril R., Priatna, P., Hutomo A., Wulandari S. The Impact of Technology on Family Communication. *Golden Ratio of Data in Summary.* 2024. № 4. P. 1001–1009. DOI:10.52970/grdis.v4i2.754.
10. Walker S. *Critical perspectives on technology and the family.* Palo Alto: University of Minnesota Libraries Publishing. 2022.
11. Walther J. B. Interpersonal effects in computer-mediated interaction: A relational perspective. *Communication Research.* 1992. №19(1). P. 52–90. DOI: 10.1177/009365092019001004